

LES QUADRES DE SANT PERE I SANT MARTI DE SERRAIMA DE SALLENT

A la part de llevant del terme del castell de Sallent, en les terres compreses entre el riu Cornet i la Gavarresa, que termenegen amb el terme d'Avinyó, des de principis de la repoblació, s'organitzaren dues quadres civils que comprenien les parròquies de Sant Pere i Sant Martí de Serraïma, aquesta organització era derivada dels senyorials que comportava la propietat de les terres. En aquest sector els monestirs de Sant Benet de Bages, principalment, Santa Maria de l'Estany, Sant Pere de la Portella i Santa Maria de Serrateix, reberen nombroses donacions de terres situades en aquest indret i amb compres complementàries aconseguiren sustreure la totalitat de les terres de la jurisdicció civil del senyor del castell de Sallent, si bé la criminal seguí pertanyent, en un principi, al senyor de Sallent i després al veguer de Manresa i mai deixaren de forma part del terme del castell de Sallent.

Aquestes quadres comprenien les terres de les parròquies que agafaren el nom. La de Sant Pere de Serraïma, també esmentada alguna vegada com Serraïma Subirana, comprén les terres més altes que formen una serra paral·lela a la Serrasanç, separades pel riu Cornet. La de Sant Martí comprén dos sectors mol diferents un és format per les terres situades entre la serra de Sant Pere i la serralada que presideix el Mont-Cogul, el punt més alt del terme, formant una petita vall que parteix el torrent del Castell; l'altra part és la que després formarà la subquadra de Fussimanya sota el monestir de Sant Pere de la Portella, comprén les terres les aigües de les quals van al torrent Salat o a la Gavarresa directament i s'extenen cap el sector de Vilaseoleia.

La menció més antiga del nom de Serraïma és la que es troba en una reunió judicial que tingué lloc al monestir de Sant Cugat del Vallès, el 28 de juliol de l'any 996, trobant-se presents els comtes de Barcelona, Ramon Borrell i Ermessenda, el comte Ermengol d'Urgell, el bisbe de Barcelona, Acci, els jutges Gaufred de Girona i Domnuç d'Osona i altres pròcers que signaren l'acte. Davant d'aquesta cort es presentà una dona anomenada Sisenanda, viuda d'un tal Unifré que es queixava que Bonfill, fill de Sendred, li usurpava la possessió del delmes que li pertocava sobre el castell d'Odena, de l'Espelt i de Serraïma que el seu marit li havia llegat en el seu testament. (1)

Malgrat esmentar molt clarament el nom de Serraïma no tenim la plena convicció que aquest topònim faci referència al homònim del castell de Sallent. El dos primers castells formen un conjunt, Odena i l'Espelt formen actualment part del terme municipal d'Odena, per tant ens estranya que el tercer nom fes referència a un lloc del Bages i no de l'Anoia.

Abans de trobar notícies sobre Serraiïma surt esmentat el nom de Fussimanya en un document de l'any 1001 pel qual un tal Wadamir i la seva muller Bonadona donen a Sant Benet de Bages un alou amb terres i cases, al comtat de Manresa i en el terme del castell d'Avinyó, en el lloc dit *Fulcimanna*, que sols pot ser el lloc de Fussimanya que agafava les dues vessants del torrent Salat que separa el terme de Sallent i el d'Avinyó (2).

Al cap de pocs anys, el 1003 (14 calendes de juny de l'any 7 del rei Robert), es fa una venda entre particulars, però que després degué anar a parar a Sant Benet car es guarda en el seu arxiu; segons el document un tal Tudiscle ven a Borrell levita un alou amb cases, corts, colomar, terres i vinyes, cultes o ermes amb arbres, en el comtat de Manresa, i en el terme del castell de Sallent, en el lloc de Serraiïma i afronta dit alou de sol ixent amb el camí, de migdia amb el coll de Sant Martí, de ponent amb terra de Seniofred, de tramuntana amb *Bolzoles in ipso collo*. (3) En aquesta ocasió ja no hi ha cap dubte, com tampoc s'ha dubtat que ja era dreta l'església de Sant Martí que dona nom a aquest topònim que avui encara s'ha conservat amb el diminutiu de «El Collet de Sant Martí».

Un altre document de gran importància és la donació que féu una dona *Retrid femina* a Sant Benet l'any 1021 (11 calendes d'abril de l'any 25 del rei Robert), donava un important alou amb l'església de Sant Pere al mig i encara que no esmenta que sigui el lloc de Serraiïma, les afrontacions desfan qualsevol dubte; car de sol ixent afronta amb el castell d'Avinyó, a migdia amb l'alou de Scredred o l'alou de Sant Benet que fou de *Wifredi*, o el castell de Sallent, de migdia amb el riu d'Or o amb el riu Far, de tramuntana amb el terme del castell de Balsareny o amb l'alou de Santa Maria de Ripoll (4). La importància d'aquest alou també es reflexa en l'enumeració d'elements que li pertanyen, poc corrent en aquesta època, que són *casas, casalibus, curtis, curtalibus, ortis, terras, et vineas culta et ermas, pratis, pasquis, silvis, garricis, molendinis, cum omnia usibilia illorum* que juntament amb l'església deurien formar un respectable alou, la importància del qual és reflexada en un document de l'any següent del comte Berenguer Ramon que subempenyora el castell de Sallent a Bernat Scredred de Gurb que tenia en feu dit castell. En aquest document s'esmenta com a afrontació de sol ixent el terme de l'alou de Sant Pere (5).

Aquest important lot de terres que havia rebut el monestir de Sant Benet mogué el cenobi a adquirir béns en aquest indret l'any 1023 d'una anomnada Bonadona.

Al cap de pocs anys retorna Serraiïma, el 1032, on una dona, Emma que diuen Bonadona, ven al seu fill Isarn un alou que li havia vingut pel seu marit Godmar, que està situat en el comtat de Manresa, en el castell de Sallent, en el lloc de «Serima», que no pot ser més que el de Serraiïma (6).

S'escorre una llarga etapa de temps sense notícies, fins que l'any 1112 (2 idus d'octubre) Guillem Bernat i Adelendis, la seva muller, donen a Sant Benet i al seu fill Pere que és monjo en el monestir, entre altres béns situats en el comtat de Manresa la meitat de l'alou que tenien en el terme del castell de Sallent, en la parròquia de Sant Martí de Serraiïma o en la de Sant Pere (7).

Aquesta donació l'esmenta també Fortià Solà en la Història de Sallent (8), però degut a una errònia interpretació posà com a donador a Guillem Bernat de Queralt, que feia temps que era mort i ni la seva muller portava aquest nom. Els béns que donaven eren les esglésies de Sant Pere i Sant Martí de Serraïma, en lloc de la meitat d'un alou situat a Sant Martí o Sant Pere de Serraïma, també, com ja s'ha dit, l'església de Sant Pere ja havia estat donada al monestir bagenc.

L'any següent, el 1113 (7 calendes de gener de l'any 6 del rei Lluís el Jove), Guillem Amat i la seva muller Ermessenda junt amb el seu fill Bernat, empenyoraren a Sant Benet els alous que tenien a la parròquia de Sant Martí de Serraïma i de Serraïma Subirana (Sant Pere) i en el Pla de Cabrianes (8 bis), empenyorament que no degueren deslliurar i passà a augmentar els béns de Sant Benet en aquest indret.

A partir de primers del segle XII comencen escasejar les donacions de terres al monestir i no n'hi ha cap que faci referència a Serraïma. Per completar el ric patrimoni que posseïa en aquest indret en data del 6 d'octubre 1220 l'abat féu una permuta amb Bernat de Manlleu, per la qual aquest rebia la meitat dels masos Colomer i Puig en la parròquia i castell de Sentfores i el mas Pujol de la parròquia de Santa Eulàlia de Riuprimer; l'abat rebia a canvi el mas Alsina que diuen Solà *Solario*, que fou de Guillem Garcia, en la parròquia de Santa Maria de Sallent i terme del castell de Sallent (9). Amb aquest canvi completava el monestir la propietat en el lloc de Serraïma incorporant terres que fins i tot no s'esmenten com a pertanyents al lloc ni a la parròquia de Sant Martí o Sant Pere de Serraïma, però que posteriorment foren incorporades a la de Sant Martí.

Tot aquest conjunt de terres que per un conducte o altre anaren a incorporar-se al patrimoni del monestir de Sant Benet de Bages, juntament amb altres que passaren al monestir de la Portella, i en menys importància als de Santa Maria de l'Estany i a Santa Maria de Serrateix, formaren un conjunt de terres que pels drets senyorials que portava la possessió de les terres, s'independitzaren civilment del castell de Sallent, formant les quadres autònomes de Sant Pere i Sant Martí de Serraïma, en les quals l'abat de Sant Benet exercia la justícia civil, mentre la criminal continuava en mans dels senyors de Sallent i més tard del veguer de Manresa. Una part de la quadra de Sant Martí formà una sub-quadra sota el senyoriu de l'abat de la Portella que posseïa molts honors entorn de la capella de Santa Maria de Fussimanya. Però mai deixaren de formar part del castell de Sallent.

Aquests drets del monestir de Sant Benet de Bages sobre aquestes terres es veuen reflexats en la buïlla del papa Celestí III del 17 de maig de 1196, que P. Kehr atribueix a Benet VIII (10), en ella es confirma els béns que el monestir té *in castro celiensis* que és l'església de Sant Martí de Serraïma amb totes les coses que li pertanyen. Encara que aquí no s'esmentí l'església de Sant Pere hi ha documents que diuen que aquesta també pertanyia a Sant Benet l'any 1262 i en dates posteriors (11).

Abans del pas de la Pesta Negra per Catalunya aquest sector estava densament poblat. F. Solà esment a 18 masos per la parròquia de Sant Martí

i 9 per la de Sant Pere. A manca de la localització d'algun capbreu del monestir de Sant Benet, hem fet una relació dels masos i béns que pertanyen al monestir amb l'any que apareixen per primera vegada en la documentació del cenobi: Puig inferior (1136), Vila de Vall (1304), Camp (1193), Eribau (1312), Sant Martí (1312), Llobet a Fussimanya (1220) indivís amb el monestir de la Portella, Socarrats (1220), Casanova (1193), Sicart (1313) indivís amb el monestir de la Portella, Puig Subirà (1339), Masoveria de Çesquadres (1340), Roquesalbas (1341), Codros (1355), Solà (1220); peces de terra dites de la Mayola en el Pla de Rocasalbas (1318), de la Gavarresa (1321), de les Comes (1348), de Solans (1333). (11).

En la part més propera a la Gavarresa i entorn de la capella de Santa Maria de Fussimanya es formà una altra quadra o sub-quadra dintre de la de Sant Martí, però de menys importància, que tingué una llarga duració. Aquesta quadra es formà sota el senyoriu de l'abat de la Portella per una compra que féu el 13 de setembre de 1214 a Bertran de Lluerteres i a la seva muller Elisenda un important alou pel preu de 1600 sous barcelonins. Al cap de poc, el 1216, l'abat comprà al noble Bernat de Talamanca pel preu de 250 sous els drets senyoriais i de carlania que tenia en l'alou que havien comprat dos anys abans.

Les terres d'aquest alou foren distribuïdes per mitjà d'establiments, durant els segles XIII i XIV. Per dos capbreus, un del 1538 i un altre del 1610 el monestir de la Portella rebia tots els anys:

De la família Rocasalbes censos pels masos Gibert, Donat, Fuster, Llobet (també era propietat de Sant Benet), La Plana, i del mas Rocasalbes rebia una quarta d'oli per la capella de Santa Maria de Fussimanya, la propietat d'aquest mas la tenia, com ja s'ha dit, el monestir de Sant Benet.

De la família Riusech censos pel mas Olivea i pel casal La Plana.

De la família Casanova censos pel mas Gavarresa i per terres de La Plana, Les Pereres i Olivarera de l'Abat (12).

En aquest capbreu no apareix esmentat el mas Sicart que el tenien per indivís els monestirs de Sant Benet i de la Portella.

Com era d'esperar aquesta situació d'autonomia dintre del terme del castell de Sallent creà problemes de jurisdicció i de drets senyoriais. Així l'abat de Sant Benet hagué de protestar contra la pretensió del bisbe de Vic, senyor dels castells de Sallent, Artés i Castellnou de Bages, que tots els habitants dels esmentats castells contribuïssin a pagar les despeses de la confirmació de la jurisdicció que havia fet davant del rei Jaume II. El 21 de gener de 1322 l'abat de Sant Benet requerí del batlle dels castells de Sallent, Artés i Castellnou que els seus homes no estaven obligats a contribuir en les talles que feien per pagar els drets de confirmació de la jurisdicció del senyor bisbe (13). Al cap de poc el senyor bisbe confirmà aquesta petició que féu l'abat de Sant Benet declarant que els homes de Sant Benet de la parròquia de Serraïma i dels castells de Sallent, Artés i Castellnou no havien de contribuir en els repartiments (14).

Les cambrieres d'ambdós cenobis eren les encarregades d'administrar els béns que produïen les propietats de les quadres de Serraïma i Fussi-

manya, on cada una tenia el seu respectiu batlle de sac. Per les quadres de Serraïma la cambreria de Sant Benet concedí la batllia a la família Sant Martí, juntament amb els altres honors que tenien a Balsareny i Avinyó; la primera concessió és de l'any 1220 i s'anava renovant dintre de la mateixa família que ha subsistit fins avui dia.

La jurisdicció civil de les quadres de Serraïma i Fussimanya foren motiu de controvèrsia entre el senyor de Sallent i el bisbe de Vic, que no deuria veure amb gaires bons ulls una zona que se li escapava de la seva jurisdicció. Així durant els segles XVII i XVIII es desenvolupà un llarg plet iniciat per la Mitra de Vic, que considerava que aquest territori pertanyia a la jurisdicció del castell de Sallent i per a confirmar aquesta petició aportava dades com els habitants de Serraïma contribuïen als càrrecs que tenia la vila de Sallent. La Reial Audiència del Principat, per tal de solucionar d'una vegada el problema, fallà cap l'any 1723 que la quadra de Serraïma no pertanyia ni al senyor de Sallent ni al monestir de Sant Benet de Bages, sinó que era un lloc separat que era propi del Rei (15). Aquest canvi de jurisdicció el confirmà el bisbe de Vic Artalejo quan en un Memorial de la seva diòcesi diu que de Serraïma n'és senyor Sa Magestat (16). I així continuà fins que el segle passat en desaparèixer aquest tipus de demarcació passà novament al municipi de Sallent.

EVOLUCIÓ DEMOGRAFICA

El poblament sempre fou dispers; només sembla haver-se format un inici de sagrera entorn a l'església de Sant Martí, però no prosperà. La casa de la família Rocasalbes, al costat de la capella de Fussimanya, s'hi traslladà des del pla del mateix nom on resta el mas antic enrunat. Abans de la despoblació ocasionada per la Pesta Negra aquestes quadres arribaren a ser molt poblades. Fortià Solà esmenta divuit masos pertanyents a la parròquia de Sant Martí que són: Aribau, Camp, Casadevall, Dodeny, Fuster, Gavarresa, Gibert, Llobet, Olivera, Puig subirà, Puig jussà, Sant Martí, Sicart, Socarrats, Solà, Teixidor, Vila, Viladevall A la parròquia de Sant Pere són nou els masos comptabilitzats, Carbonés subirà, Carbonés de baix, Casasubirana, Cura, Eura, Marquet, Sant Pere, Sellarés, Serraïma. Dels quals n'hi ha tres, els dos primers i el darrer, que actualment pertanyen al municipi d'Avinyó.

El pas de la pesta ocasionà una despoblació notable, car en una llista de famílies per recollir diners per la guerra que sostenia el rei, feta el 1375, la parròquia de Sant Martí consta que tenia 8 focs i la de Sant Pere 2. En un fogatge de volts de 1381 sols s'esmenta la parròquia de Sant Martí amb 6 focs. En una qüestació reial de l'any 1425, Sant Martí segueix tenint 6 focs.

Si fins al segle XV la quadra de Sant Martí havia quedat reduïda a una tercera part, encara seguiria decaient fins a restar, una sexta part dels masos del segle XIV abans del pas del terrible flagell; així en el fogatge de 1515 a Sant Martí li corresponen 3 focs i en el de 1553 Sant Martí té el mateix nombre de focs, 3 i a Sant Pere li corresponen 2 focs. Aquesta

situació es perllongà, car en una visita pastoral del bisbe de Vic l'any 1685 es repetí el mateix nombre de cases habitades, 3 per Sant Martí i 2 per Sant Pere.

Els censos del segle XVIII donen una situació molt més dramàtica, car el cens de 1708 sols registra 2 cases i 13 persones per la quadra de Serraïma, i en el de 1717, després de la Guerra de Successió, sols s'esmenta l'existència de 3 homes; el de 1719 és molt més optimista, i dóna la quantitat 12 cases i 43 persones, no és gaire lògic que amb sols dos anys hi pugui haver aquest canvi tan enorme.

En el Memorial del bisbe Artalejo de l'any 1782, s'esmenta per Serraïma la quantitat de 4 cases amb 28 persones de més de 12 anys i 3 de més petites. El cens de 1787 s'aproxima a la notícia anterior, ja que dóna per Serraïma el nombre de 28 habitants.

En els censos de 1824 i 1849 la quadra de Serraïma es manté en 5 famílies, que és el nombre de masos que pràcticament estant dempeus avui dia, quatre d'ells encara són habitats.

Albert Benet i Clarà

NOTES

1. PLADEVALL, ANTONI: *Ermessenda de Carcassona. Comçessa de Barcelona, Girona i d'Osona*. Barcelona, 1975. pág. 26.
2. PLADEVALL, Antoni i CATALÀ, Pere: *Els castells catalans. El castell d'Avinyó*. Vol. Vè. Ed. Dalmau, Barcelona, 1975. pág. 490.
3. Arxiu Montserrat. Fons Bages. Pergamí n.º 57.
4. Arxiu Montserrat. Fons Bages. Pergamí n.º 78.
5. Arxiu de la Corona d'Aragó, Pergamins de Berenguer Ramon I n.º 40.
6. PLADEVALL, Antoni; BENET, Albert, i CATALÀ, Pere: *Els castells catalans. El castell de Sallent*. Vol Vè, pág. 743.
7. Arxiu Montserrat. Fons Casa Guitart. Pergamins de Sant Benet.
8. SOLÀ, Fortià: *Història de Sallent*. Imp. Anglada. Vic, 1920 pg. 368.
8. (bis) Arxiu Montserrat. Fons Bages. Pergamí n.º 180.
9. Arxiu Montserrat. Fons Bages. Pergamí n.º 245.
10. KERHR, P.: *Papsturkunden in Spanien*, Vol. II, doc. 264, pag. 570-75.
11. PLADEVALL, ANTONI: *Panorama Històric del terme de Sallent*. F.A.E.S. 1974, pag. 15.
11. (bis) Arxiu de la Corona d'Aragó. Monacales Universidad, lligall n.º 72, resum de pergamins.
12. SANTAMARIA, JOAN: *Memòries del monestir de Sant Pere de la Portella i del abadiat i baronia*. Solsona, 1935. pag. 71-73.
13. Arxiu Montserrat. Fons Bages. Resum de pergamins.
14. Arxiu de la Corona d'Aragó. Monacales Universidad. lligall 72.
15. SOLÀ, Fortià: *ibidem*. pag. 368.
16. Arxiu Episcopal de Vic. Bisbe Artalejo: Plan General y noticias del obispado de Vique.